

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 31. 10. 2008 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

При цьому заслуговують уваги гальмівний і збудливий тип реагування особистості з відповідними соматичними, вегетативними і поведінковими реакціями. Саме тому при дослідженні адаптаційного потенціалу особистості необхідно враховувати її біологічні, психічні і соціальні складові.

За проективним тестом особистісних відношень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій «Будиночки» встановлено, що найбільшу перевагу діти віддають червоному кольору (44 %); 19 % школярів обирають зелений колір; 13 % учнів надають перевагу синьому і жовтому кольорам та лише 5 % – коричневому і чорному (у дослідженні брали участь 52 дитини у віці 7 років).

Щастя діти зафарбовують у жовтий (36,5 % учнів), зелений (25 %), червоний (21 %) та синій (11,5 % учнів) кольори. Горе має забарвлення чорного (75 % учнів), синього (8 %), коричневого і червоного (4 %) та зеленого (2 % учнів) кольорів. Такі категорії, як доброта і злість мають найбільшу кількість червоного і жовтого кольорів (38 % і 35 % відповідно). Злість найбільше учнів (40 %) зафарбовували у чорний і коричневий кольори. У зв'язку з цим слід враховувати кольорову інтерпретацію емоцій учнями у навчальному процесі для збереження їх психічного здоров'я та посилення розумової діяльності.

З метою корекції у навчальний процес слід включати функціональні методи, у т.ч. спеціалізовану дихальну гімнастику, м'язову релаксацію, аутотренінг. Дихання – це вагома вегетативна функція, на яку особистість може довільно впливати, змінюючи активність різних функціональних систем. Ось чому тренування дихання вважається одним з найпоширеніших та найефективніших методів саморегуляції функціональних станів особистості. Дихальна гімнастика позитивно впливає на розумову та фізичну працездатність, а також допомагає зняти відчуття втоми, напруження, тривоги. Використання дихальних вправ у комплексі з іншими методами саморегуляції підвищує їх ефективність. Техніка прогресивної релаксації – це курс систематичного тренування з метою довільного розслаблення різних груп скелетних м'язів для отримання позитивного емоційного стану. Аутогенне тренування – це один із комплексних методів психічної саморегуляції, основним елементом якого є самонавіювання у поєднанні з відповідними соматичними і вегетативними впливами.

На сьогодні діагностична і корекційна робота в умовах середньої школи проводиться у кількох напрямках, а саме: самооцінка феномену здоров'я учнів та його психофізіологічних складових; дослідження адаптаційного потенціалу особистості з урахуванням біологічних, психічних і соціальних аспектів; визначення стрес-стійкості учнів при значних інформаційних навантаженнях на шляху збереження здоров'я у процесі навчання. Відповідні функціональні дослідження в умовах середньої школи будуть виконуватися у руслі Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки та Концепції Державної програми «Здорова дитина» на 2008-2017 роки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ведяев Ф.П. Емоційно-стресові стани. – К.: Здоров'я, 1979. – 56 с.
2. Коган Б.М. Стресс и адаптация. – М.: Знание, 1980. – 64 с.
3. Психология мотиваций и эмоций / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, М.В. Фаликман. – М.: ЧеРо, МПСИ Омега, 2006. – 752 с. (Серия: Хрестоматия по психологии).
4. Сіліна Г.О. Стрес у школі або від школи? Роздуми психолога // Англійська мова в початкових класах. – №9 (10). – 2005. – С. 5-6.
5. Степник О.І. Причини шкільної дезадаптації // Психологічна газета. – 2007. – № 14 (86).
6. Хмель Н.В. Техніки формування здорового способу життя серед учнів // Психологічна газета. – 2007. – № 14 (86).
7. Чайченко Г.М. Фізіологія вищої нервової діяльності. – К.: Либідь, 1993. – 218 с.
8. Шубіна Г.В. Індивідуально-психологічні особливості дітей у період адаптації першокласників до мов навчання // Англійська мова в початкових класах. – №7 (8). – 2005. – С.9-10.

Резюме. В современных условиях средней школы особого внимания специалистов заслуживают проблемы динамики функциональной системы учитель – ученик и проблемы диагностики и коррекции функциональных состояний личности.

Summary. At the secondary school, the main attention at the present time is to be passed on the problems of dynamic functioning of a “teacher – pupil” dialogue, and of diagnostics and correction of functional positions by a person (personality).

УДК 159.923:616-036.81-057.19

О.В. РУДЮК

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-СМИСЛОВОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ПЕРЕЖИВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КРИЗ У БЕЗРОБІТНИХ

Резюме. Стаття присвячена обґрунтуванню основних організаційно-методичних аспектів планування і реалізації емпіричного дослідження проблеми особистісно-сміслової детермінації переживання професійних криз у безробітних. Представлено загальну стратегію та засоби дослідження актуальної проблеми. Визначено мету, гіпотезу та завдання емпіричного дослідження. Обґрунтовано основні етапи, методи і методики дослідження.

Ключові слова: професійні кризи, професійне виключення, безробіття, особистісно-сміслові детермінанти, переживання професійних криз.

Постановка проблеми. Кардинальні економічні, соціоструктурні та ідеологічні зміни, характеризуючи сучасний етап розвитку українського суспільства, зумовлюють кризові явища у сфері трудової зайнятості. В умовах кризового ринку праці це закономірно приводить до появи безробіття – феномену, який формально проявляється у трансформації професійно-трудова статусів, а в індивідуально-психологічній проекції безробітних – у переживанні професійних криз. Успішність такого переживання, забезпечуючи конструктивність подолання професійної кризи, визначає не лише особистісно-професійну перспективу конкретного безробітного, але і конкурентоздатність трудових ресурсів потенціалу нашої держави взагалі. Зважаючи на це, проблема дослідження особистісно-сміслових детермінант переживання безробітними професійних криз заслуговує спеціального вивчення.

Отже, актуальність нашого дослідження зумовлена недостатнім рівнем теоретико-методологічної розробки проблеми професійної кризи безробітного, механізмів успішного її подолання і гострою практичною потребою у вивченні і систематизації основних параметрів цього процесу.

Організація і методи дослідження. Необхідність у побудові конкретної моделі реалізації дослідницького задуму зумовила визначення мети емпіричного дослідження: вивчення психологічних особливостей і закономірностей особистісно-сислової детермінації конструктивного переживання професійних криз у безробітних.

В основу емпіричної частини дослідження покладено наступні **гіпотези**:

1. Рівень переживання професійних криз у безробітної молоді виявляє зв'язок з чинниками, що відносяться до: а) соціально-демографічних характеристик безробітних (стать, вік, сімейний статус); б) професійних характеристик безробітних (освіта, освітній напрям); в) типу професійної кризи, що переживається безробітними (нормативна, ненормативна); г) особистісних характеристик безробітних.

2. Існують достовірні відмінності у рівні вираженості особистісних характеристик у групах безробітних, диференційованих за критеріями статі і типу професійної кризи.

3. Інтерпретація індивідуальної ситуації професійного виключення у безробітних зумовлюється системою специфічних суб'єктивних конструктів.

4. Змістовно-процесуальні і результативні показники переживання професійних криз у безробітних залежать від їх типологічних особливостей і визначаються комплексом специфічних особистісно-сислових детермінант.

Реалізація визначеної мети та перевірка емпіричної гіпотези передбачає вирішення наступних **завдань**:

1. Виявити актуальний рівень переживання професійних криз у безробітної молоді та його зв'язок з соціально-демографічними, професійними, типологічними і особистісними характеристиками безробітних.

2. Виявити достовірні відмінності у рівні вираженості особистісних характеристик безробітних в групах, диференційованих за критеріями статі і типу професійної кризи.

3. Експлікувати систему латентних суб'єктивних конструктів, які використовують безробітні при інтерпретації індивідуальної ситуації професійного виключення (безробіття).

4. Визначити типологію безробітних залежно від особливостей їх особистісної детермінації переживання професійних криз.

5. Визначити прогностичні особистісні детермінанти переживання професійних криз у безробітних з різними типологічними характеристиками.

Об'єктом нашого дослідження виступили 348 молодих безробітних, диференційованих за критерієм актуальної ситуації професійного виключення у чотири основні категорії:

1) молоді люди, які після закінчення середніх спеціальних або вищих навчальних закладів в силу дії об'єктивних обставин (відсутність вакансій за отриманою спеціальністю, низька потреба у спеціалістах подібного профілю) не можуть працевлаштуватись – 88 чоловік (25,3%);

2) молоді люди, які, пропрацювавши деякий час (професійний стаж для цієї групи не перевищує 4 роки) на підприємствах державного і приватного сектору у зв'язку з об'єктивними причинами (реструктуризація або ліквідація підприємства, скорочення штатів, звільнення), опинилися в статусі безробітних – 78 чоловік (22,4%);

3) молоді люди, які, пропрацювавши деякий час (професійний стаж для цієї групи не перевищує 3 роки) на підприємствах державного і приватного сектору з власної ініціативи (невідповідність професійної реальності очікуванням молодого спеціаліста, протиріччя між бажаним сценарієм професійної кар'єри і її реальними перспективами) вирішили змінити фах через систему державної перепідготовки – 117 чоловік (33,6%);

4) молоді люди, які поповнили лави безробітних внаслідок відсутності будь-якої професійної кваліфікації (в основному ті, хто мають лише атестат про закінчення середньої школи і бажають отримати спеціальність) – 65 чоловік (18,7%).

Якісний аналіз ситуації професійного виключення дав можливість виділити типологічний критерій (тип професійної кризи) приналежності безробітних до однієї з двох емпіричних груп – нормативної і ненормативної професійної кризи [5]. Диференціація безробітних на групи нормативної і ненормативної професійної кризи здійснювалась на основі логіки і детермінації процесу професійного розвитку [1].

В ході використання напівструктурованого інтерв'ю на основі аналізу індивідуальної ситуації професійного виключення було отримано емпіричну таксономію професійних криз безробітних:

1) криза професійних експектацій (труднощі професійної адаптації, невідповідність професійних очікувань реальній дійсності) – 51 (14,6%) чоловік.

2) криза професійного росту (незадоволеність соціально-професійним статусом і матеріальними можливостями, нова домінанта професійних цінностей) – 104 (29,9%) чоловіки.

3) криза порушення траєкторії професійного становлення (вплив випадкових життєвих подій і обставин – соціально-економічних, професійних і особистісних) – 193 (55,5%) чоловіки.

Таким чином в групу нормативної професійної кризи увійшло 155 (44,5%), а в групу ненормативної – 193 (55,5%) безробітних.

Оскільки об'єктом емпіричного дослідження являється безробітна молодь в ситуації переживання професійної кризи, то якісна структура вибіркової сукупності відповідає соціально-демографічним і професійним параметрам безробітних, зареєстрованих Рівненським міським центром зайнятості. На базі даного спеціалізованого державного центру переорієнтації і перепідготовки безробітних і проводилася основна частина емпіричного дослідження.

Дослідження умовно може бути диференційоване на **шість етапів**, на кожному з яких використовувалися відносно незалежні у процесуальному і методичному плані способи отримання емпіричних даних з наступним їх математико-статистичним аналізом та змістовною інтерпретацією.

Перший етап емпіричного дослідження був спрямований на виявлення актуального рівня переживання професійної кризи у молодих безробітних та його зв'язку з соціально-демографічними, професійними і типологічними характеристиками безробітних.

Дослідження рівня (інтенсивності) переживання професійної кризи було проведене з допомогою психометричної системи „Діагностика внутрішнього конфлікту” Е.Б. Фанталової [6], яка представляє собою комплекс методик, спрямованих на взаємодію на діагностику домінуючих конфліктів особистості з їх локалізацією у конкретній сфері життєдіяльності, а також

способів їх емоційної переробки. У відповідності з цілями нашого аналізу було використано дві методики психодіагностичної системи – „Рівень співвідношення „цінності” і „доступності” в різних життєвих сферах” (РСЦД) і „Сім станів” (СС).

Вибір методики РСЦД зумовлений її можливостями у діагностиці вираженості (інтенсивності) та локалізації внутрішніх конфліктів в особистісно-смісловій сфері [6]. Внутрішній конфлікт, що маніфестується як виражена дисоціація між „цінністю” і „доступністю” в одній або кількох сферах життєдіяльності, являється основною структурною і змістовною одиницею даної методики.

В основі задуму методики РСЦД лежить гіпотетичне передбачення автора про те, що однією із найсуттєвіших детермінант особистісно-сміслові сфери являється рухливе і динамічне співвідношення між двома площинами свідомості: між площиною, що характеризує усвідомлення провідних життєвих цінностей, особистісних цілей, і площиною всього, що являється безпосередньо доступним, пов'язаним з реалізацією конкретних цілей. Стосовно конкретної сфери життєдіяльності або локальної проблеми співвідношення цих двох площин за своїм характером аналогічне співвідношенню таких психологічних параметрів як „цінність” (Ц) і „доступність” (Д), які являються ключовими у методиці РСЦД.

Таким чином, основним психометричним параметром методики є показник „цінність-доступність” (ЦД), який відображає рівень дезінтеграції в особистісно-смісловій сфері. Остання, у свою чергу, свідчить про міру незадоволеності поточною життєвою ситуацією, внутрішньої конфліктності, блокади основних потреб з одного боку, і про рівень самореалізації, ідентичності, інтегрованості з іншого. Глибина внутрішньоособистісного конфлікту і, як наслідок, психологічна незадоволеність завжди будуть мати в запропонованому методичному підході точні якісні і кількісні показники.

Авторський варіант методики РСЦД ґрунтується на техніці попарного ранжування 12 понять, які позначають в основному термінальні цінності, виділені М. Рокічем. Досліджуваному на спеціальному бланку з інструкцією пропонується двічі провести попарне порівняння цих понять: спочатку за критерієм „цінності”, потім за критерієм „доступності”. Для кожного поняття-цінності підраховується частота переваги за двома критеріями. У підсумку обчислюється інтегральний індекс методики, рівний сумі різниці по модулю для всіх 12 понять.

В аспекті реалізації завдань першого етапу емпіричного дослідження можна припустити, що індекс розходження ЦД в цілому може виступати індикатором блокади функціонуючих у смісловій сфері безробітного особистісно значимих потреб. Якщо фрустровано виявляється сфера життєдіяльності, пов'язана з потребами, релевантними професійній або трудовій зайнятості, то кількісний показник ЦД буде свідчити про наявність у безробітного професійної кризи.

Вибір методики СС був зумовлений необхідністю у врахуванні індивідуальної специфіки переживання безробітними професійних криз, їх змістовних характеристик та інтенсивності [6].

Досліджуваному пропонується дати оцінку своїм емоційним переживанням у сферах, де за результатами методики РСЦД у нього виявлено внутрішній конфлікт. Оцінка переживань у фрустрованих сферах здійснюється за наступними критеріями: 1) внутрішня напруга; 2) внутрішнє спустошення, відсутність інтересу до будь-чого; 3) внутрішня тривога; 4) внутрішня пригніченість; 5) апатія, нестача сил, щоб упоратись з труднощами; 6) внутрішній спокій; 7) внутрішній комфорт. Вираженість кожного стану оцінюється за 10-бальною шкалою (від 0 до 9).

Співвідношення кількісних параметрів, отриманих за методиками РСЦД і СС, дозволило нам отримати інтегральний показник „*переживання професійної кризи*”. Визначена психологічна змінна вимірювалась у порядковій шкалі.

Для дослідження специфічних параметрів вибірки молодих безробітних, які звернулися у центр професійної переорієнтації, нами була використана авторська анкета, яка включила широкий спектр питань, що дозволили визначити:

- 1) Соціально-демографічні характеристики безробітних: *Стать*: а) жіноча; б) чоловіча. *Вік*: а) 18-23 роки; б) 24-29 років; в) 30-35 років. *Сімейний статус*: а) неодружений; б) одружений; в) розлучений.
- 2) Професійні характеристики безробітних: *Закінчена освіта*: а) загальна середня; б) середня спеціальна; в) вища. *Освітній напрям*: а) гуманітарний; б) технічний; в) природничий.
- 3) Типологічні характеристики безробітних: *Тип професійної кризи*: а) нормативна; б) ненормативна.

Для визначення зв'язків між рівнем переживання безробітними професійних криз та їх соціально-демографічними, професійними і типологічними характеристиками були використані таблиці кросстабуляції номінативних ознак та метод χ^2 - Крамера.

Другий етап емпіричного дослідження був спрямований на вимірювання особистісних характеристик безробітної молоді та виявлення їх зв'язку з актуальним рівнем переживання професійної кризи. Важливим завданням на цьому етапі був добір найбільш прогностичних особистісних параметрів безробітних, які в максимальній мірі детермінують змістовно-процесуальні і результативні характеристики переживання професійних криз.

Враховуючи результати зарубіжних і вітчизняних досліджень соціально-психологічних механізмів подолання безробіття, а також виходячи з того, що характеристики переживання являються функціональними проявами характеристик особистості, нами було визначено спектр особистісних детермінант у психологічному механізмі подолання професійних криз. Умовно їх можна згрупувати у три блоки: 1) змінні смисложиттєвих орієнтацій особистості; 2) змінні особистісної самоактуалізації; 3) змінні особистісних атрибутів.

До блоку змінних смисложиттєвих орієнтацій особистості увійшли шкали методики „Тест смисложиттєвих орієнтацій” Д.О. Леонтьєва [3]:

- 1) „*цілі в житті*” – характеризує наявність або відсутність в житті цілей в майбутньому, які надають йому осмисленість, направленість і часову перспективу;
- 2) „*процес життя*” – характеризує те, чи сприймається процес власного життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом;
- 3) „*результативність життя*” – відображає оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивним і осмисленим воно було;
- 4) „*локус контролю-Я*” – відображає уявлення про себе як про сильну особистість, що володіє достатньою свободою вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і уявленнями про його смисл;
- 5) „*локус контролю-життя*” – відображає переконання у тому, що людина здатна контролювати власне життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у житті;

6) „осмисленість життя” – характеризує здатність наповнювати смыслом всі аспекти власного життя, оцінювати життєві обставини і події у відповідності з загальним смыслом життя;

7) шкала „рефлексивність” методики „Тест визначення індивідуальної міри рефлексивності” О.В. Карпова і В.В. Пономарьової [2], – визначає рівень особистісної готовності і здатності до глибокого змістовно-смыслового аналізу і структурування власного життєвого досвіду;

8) параметр „професійна ідентичність” опитувальника „Хто Я?” М. Куна і Т. Макпартленда [4], – визначає рівень усвідомлення своєї totoжності з професійною спільнотою, психологічної значимості членства в ній, відчуття власної професійної компетентності, самостійності і самоефективності, тобто переживання своєї професійної цілісності і визначеності „Я”.

До блоку змінних особистісної самоактуалізації увійшли шкали опитувальника „Самоактуалізація особистості” А. Шостром [5]:

1) „часова компетентність” – визначає рівень компетентності у часі;

2) „опора на себе” – визначає стійку тенденцію особистості керуватися в основному інтеріоризованими принципами і мотивами, не залежати від зовнішнього впливу;

3) „сензитивність” – визначає міру того, наскільки людина глибоко і тонко відчуває себе;

4) „спонтанність” – вимірює здатність спонтанно виражати свої почуття або бути самим собою;

5) „самоповага” – вимірює здатність людини поважати себе за свою силу. Висока оцінка означає, що людина високо цінує себе, подобається собі, причому при умові, що для цього є об’єктивні підстави;

6) „самоприйняття” – вимірює здатність людини приймати себе всупереч власній слабкості;

7) „синергічність” – вимірює схильність до цілісного сприйняття світу і людей;

8) „пізнавальні потреби” – вимірює прагнення до набуття знань про оточуючий світ;

9) „креативність” – вимірює здатність і готовність діяти творчо і нестандартно;

10) шкала „мотивація саморозвитку” модифікованої нами методики „Діагностика рівня саморозвитку” Л.М. Бережнкової [7], – характеризує рівень прагнення особистості до саморозвитку у професійній діяльності через розвиток професійних знань і інтересів.

До блоку змінних особистісних атрибутів увійшли шкали опитувальника „Рівень суб’єктивного контролю” Е.Ф. Бажина, Е.А. Голинкіної [5]:

1) „інтернальність в області досягнень” – виявляє рівень суб’єктивного контролю над емоційно позитивними подіями і ситуаціями власного життя;

2) „інтернальність в області невдач” – характеризує рівень суб’єктивного контролю по відношенню до негативних подій і ситуацій власного життя;

3) „інтернальність в області виробничих відносин” – виявляє рівень суб’єктивного контролю по відношенню до подій і ситуацій, що виникають у сфері трудових і виробничих взаємовідносин.

Для визначення міри і сили зв’язку між рівнем переживання безробітними професійних криз та їх особистісними характеристиками були використані таблиці кросстабуляції номінативних ознак та метод χ^2 - Крамера.

Третій етап емпіричного дослідження був спрямований на виявлення достовірних відмінностей у рівні вираженості особистісних (смыслжиттєвих орієнтацій, особистісної самоактуалізації і особистісних атрибутів) характеристик в групах молодих безробітних, диференційованих за критеріями статі і типу професійної кризи.

Для вирішення цього завдання використовувався непараметричний метод відмінностей для незалежних вибірок U - Манна-Уїтні.

Четвертий етап емпіричного дослідження мав на меті визначення системи латентних суб’єктивних конструктів (шкал-критеріїв), які використовують молоді безробітні при інтерпретації індивідуальної ситуації професійного виключення.

На першій стадії реалізації даного етапу було опитано 8 спеціалістів миського центру зайнятості, професійні обов’язки яких передбачають безпосередню роботу з безробітними: психологічна і професійна консультація, професійна переорієнтація тощо. Більша частина опитаних нами експертів – профконсультанти.

Ми запропонували їм скласти узагальнений психологічний портрет молодого безробітного і виокремити шерг найбільш актуальних (гострих) для нього соціальних (втрата засобів до існування, погіршення сімейних стосунків, обмеження у спілкуванні та ін.) і психологічних (зниження самооцінки, підвищення тривожності, песимізм та ін.) проблем. Актуальні соціальні і психологічні проблеми молодих безробітних оцінювалися експертами за допомогою порядкової шкали.

На основі контент-аналітичного узагальнення отриманої інформації весь шерг соціальних проблем безробітної молоді, представлений експертами, було згруповано у шість найбільш значимих категорій: а) „неможливість використати фах”; б) „складне фінансове становище”; в) „зменшення і втрата соціальних контактів”; г) „погіршення стосунків у сім’ї”; д) „зміна відношення з боку оточуючих”; е) „втрата соціального статусу”.

Контент-аналіз виражених психологічних проблем молодих безробітних, виділених експертами, дозволив згрупувати їх у шість основних категорій: а) „невпевненість у майбутньому”; б) „поганий настрій, пригніченість”; в) „почуття безпорадності”; г) „почуття неповноцінності”; д) „невпевненість в собі, невміння себе подати”; е) „почуття залежності від зовнішніх обставин”.

На другій стадії реалізації даного етапу безробітним було запропоновано оцінити (проранжувати) окремо наведений перелік соціальних і психологічних проблем за критерієм особистісної значимості. Соціальні і психологічні проблеми оцінювалися респондентами за допомогою порядкової шкали.

У підсумку було отримано дві матриці результатів ранжування найбільш гострих соціальних і психологічних проблем молодих безробітних, які в подальшому пройшли процедуру математико-статистичного аналізу за допомогою методу багатомірної шкалювання. Для експлікації системи суб’єктивних конструктів (шкал-критеріїв), що реконструюють і репрезентують психологічний простір суб’єктивних професійного виключення, було використано модель суб’єктивних переваг.

П’ятий етап емпіричного дослідження забезпечив визначення типології молодих безробітних залежно від особливостей їх особистісної детермінації переживання професійних криз.

З метою реалізації цього завдання використовувався факторний аналіз для отримання інтегральних особистісних змінних (факторів), що детермінують змістовно-процесуальні і результативні показники переживання професійних криз, і

кластерний аналіз індивідуальних факторних оцінок, отриманих в процесі факторизації особистісних параметрів безробітних.

Завершальний, **шостий етап** емпіричного дослідження передбачав визначення найбільш прогностичних особистісних детермінант переживання професійних криз у молодих безробітних з різними типологічними характеристиками. З цією метою використовувався дискримінантний аналіз.

Висновки. Н едостатній рівень теоретико-методологічної розробки проблеми професійної кризи безробітного, механізмів успішного її подолання і гостра практична потреба у вивченні і систематизації основних параметрів цього процесу спонукали до організації емпіричного дослідження актуальної проблеми. Було запропоновано загальну схему комплексного дослідження проблеми особистісно-сислової детермінації переживання професійних криз у безробітних, представлено стратегію та засоби дослідження і обґрунтовано основні організаційно-методичні аспекти його планування і реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учеб. пособие для студентов вузов. - М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. - 336 с.
2. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. - М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. - 424 с.
3. Леонтьев Д.А. Тест смысловых ориентаций (СЖО). 2-е изд. - М.: Смысл, 2000. - 18 с.
4. Практикум по гендерной психологии / Под ред. И.С. Клециной. - СПб.: Питер, 2003. - 480 с.
5. Сыманюк Э.Э. Психология профессионально обусловленных кризисов. - М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, 2004. - 320 с.
6. Фанталова Е.Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта. - Самара: Издат. дом БАХРАХ-М, 2001. - 128 с.
7. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. - М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. - 488 с.

Резюме. Стаття посвящена обоснованию основных организационно-методических аспектов планирования и реализации эмпирического исследования проблемы личностно-смысловой детерминации переживания профессиональных кризисов у безработных. Представлена общая стратегия и инструментарий исследования актуальной проблемы. Определена цель, гипотезы и задачи эмпирического исследования. Обоснованы основные этапы, методы и методики исследования.

Summary. The article is devoted to the basic organizationally methodical aspects of planning and realization of empiric research of problem of the personality semantic determinants experiencing of professional crises in unemployed persons.

УДК 195.922.8

Г.В. РУДЬ

ОСОБЛИВОСТІ УСВІДОМЛЕННЯ ЦІННОСТІ ВЛАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Резюме. статтю присвячено проблемі особливостей усвідомлення самоцінності особистості та надання психологічної допомоги з метою корекції прояву усвідомлення цінності власної особистості в юнацькому віці.

Ключові слова: цінність власної особистості, самоствавлення, самоприйняття, засоби психокорекції.

Постановка проблеми. Процеси гуманізації суспільства передбачають сприяння досягненню індивідом соціальної ефективності й успішності. Наукові зусилля педагогів і психологів спрямовуються на вдосконалення, поглиблення індивідуальних життєтворчих процесів у молодій людині, особливо раннього юнацького віку. Сучасний етап розвитку України, який характеризується розвитком громадянського суспільства, ринкової економіки, курсом інтеграції у європейське співтовариство, обумовлює необхідність розвитку у підростаючого покоління здатності до свідомої інтеграції взаємовиключних норм і цінностей, що сприяє зменшенню їх протидії у масовій та індивідуальній свідомості. У житті людини, в її внутрішньому суб'єктивному світі постійно виникають і долаються найрізноманітніші протиріччя. Кожне з них, актуалізуючись, переживається людиною як турбота, хвилювання, прикрість, незадоволення. Якщо це внутрішнє протиріччя, воно переживається як незадоволення собою, стає приводом для критичного аналізу своїх вчинків або якостей своєї особистості. Тоді виникає прагнення до подолання існуючих протиріч.

Сенситивним для становлення усвідомлення цінності власної особистості виступає юнацький вік: головне завдання цього етапу життя полягає в інтеграції взаємовиключних особистісних утворень в соціальні настановлення з позитивною спрямованістю. У залежності від ставлення до себе відбуваються кардинальні життєві вибори юнаків та дівчат (професійна підготовка, вибір друзів, супутника життя та ін.), що певною мірою впливає на життєві успіхи та поразки у дорослому віці. Саме юнацький вік є сприятливим для утворення і позитивних, і негативних самонастановлень як стійкого елемента життєвої перспективи. Отже розробка проблеми психологічних особливостей усвідомлення цінності власної особистості в юнацькому віці набуває особливої наукової й практичної актуальності.

Цілісне, об'єктивне сприйняття й осмислення власного життєвого шляху, зокрема, усвідомлення цінності власної особистості, адекватне ставлення до майбутнього вважається одним з найважливіших критеріїв розвитку особистості, її соціальної й психологічної зрілості (Г.О.Балл, Є.І.Головаха, Л.М.Карамушка, З.Г.Кісарчук, І.С.Кон, Т.Коттл, О.О.Кронік, С.Д.Максименко, В.О.Моляко, В.В.Моргун, В.В.Москаленко, В.Г.Панок, В.В.Рибалка, Т.М.Титаренко, З.О.Шабарова, В.М.Ямницький, Г.С.Яценко).

К. О. Абульханова-Славська вважає, що міра значимості особистості для самої себе (самоцінність) виступає головною умовою її цілісності та активності: „... гарантом незалежності виступає особистісна цілісність, цікавість, значущість особистості, перш за все – для себе особисто, а вже потім – для інших. Потреба у такій цілісності (саме цілісності, а не у незалежності) є показником сформованості соціальної активності людини” [1, с. 81]. Вчена виділила п'ять типів людей за

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Булах І.С. Теоретичні засади обґрунтування вихідних положень психологічної допомоги в процесі особистісного зростання підлітка.....	4
Ковалевич В.В. Психосоціальне формування екзистенціальних перспектив личности в контексті консолідації общества.....	8
Максимова Н.Ю. Психологічний супровід як засіб корекції поведінки соціально дезадаптованих підлітків.....	11
Павелків Р.В. Шляхи оптимізації психологічної адаптації та навчальної успішності студентів-першокурсників у контексті діяльності психологічної служби ВНЗ.....	15
Шевченко Н.Ф. Теорія і практика психологічної допомоги хворим.....	18
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Ігрова терапія як засіб психологічної допомоги.....	21
Артемова О.І. Важливі аспекти психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу сучасної школи.....	24
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Психологічне сприяння розвитку творчого потенціалу старшокласників.....	26
Белікова Н.О. Формування готовності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до здоров'язберігаючої діяльності.....	28
Бабак К.В. Психологічний супровід особистісно-професійного розвитку студентів.....	31
Воробійов А.М. Культурницька індивідність української психіки у контексті світовідчуження.....	33
Вронська В.М. Проблеми психологічної підготовки старших медичних сестер дошкільних навчальних закладів в інституті післядипломної педагогічної освіти.....	36
Галян О.І. Психологічні аспекти включеності юнаків у процес виховання.....	39
Герасіна С.В. Теоретичні засади психологічної допомоги учням ПТНЗ у формуванні їх готовності до професійної самореалізації.....	42
Главінська О.Д. Зміст психологічного супроводу для розвитку молодшого школяра.....	46
Дем'янюк О.Б. Сучасні технології трансперсональної психології.....	48
Дідик Н.М. Теоретичні і практичні основи психодіагностики особистісної зрілості студентів напрямку "Психологія".....	50
Дружиніна І.А. Тренінг професійної ідентичності в системі підготовки практичних психологів.....	52
Дудар О.В. Особливості розвитку емоційного відгукування старшокласників.....	55
Іванюк І.Я. Сім'я з „особливою” дитиною та її емоційні установки.....	58
Івашкевич Е.З. Особливості використання психотехнік з метою проведення реабілітаційної роботи зі школярами з особистісними розладами.....	61
Карєпова Е. В. Архетипічні паттерни поведінки як основа формування життєвого сценарію.....	65
Карковська Р.І. Психологічна підтримка агресивних абонентів в телефонному консультуванні.....	70
Кириченко Н.А. Психологічні особливості постановки та досягнення мети особистістю.....	72
Климишин О.І. Християнсько-орієнтований зміст психологічної допомоги невиліковно хворим людям.....	75
Когутяк Н.М. Гуманістичний підхід у дослідженні проблеми віктимності особистості.....	79
Козловська Е.В. Гармонійні стосунки в сім'ї як фактор особистісного зростання.....	82
Колісник О.П. Медитація як стержень будь-якої духовної практики та як засіб радикальної психологічної самопомоги.....	86
Корнієнко О.В. Психодіагностика особливостей психосоматичного здоров'я студентської молоді.....	91
Косарева О.І. Корекція особистісного розвитку дошкільника.....	96
Кочубейник О.М. "Що означає бути собою?": кризова природа запитання.....	98
Кулаков Р.С. Психологічна допомога в організації професійного самовизначення старшокласників.....	101
Кухар С.Ю. Вплив механізмів психологічного захисту на стратегію поведінки студентів у конфліктних ситуаціях.....	104
Лисяк О.М. Психологічні особливості ціннісно-смісловної сфери особистості в юнацькому віці.....	107
Лонська Є.В. Особливості психокорекції депресивного стану жінок, що страждають від домашнього насильства.....	109
Мазяр В.М. Психологічні засоби релаксації школярів з депресивним станом.....	111
Максимов М.В. Роль музики у вирішенні проблем психологічної допомоги особистості.....	114
Мельник І.Я. Психологічні засади проблеми адаптації особистості.....	117
Мельник Ж.В. Вплив особистості сімейної історії психолога та психотерапевта на його роботу.....	119
Мешко Г.М. Емоційне вигорання педагога як показник стану його професійного здоров'я.....	121
Михальська С.А. Особливості організації корекційної роботи з комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників.....	125
Михальчук Н.О. Діалогічна взаємодія школярів з іншомовним текстом в детермінації становлення їх суб'єктності.....	127
Осьмак Л.П. Змістовно-хронологічні особливості життєвої перспективи старшокласників.....	133
Павелків В.Р. Продуктивне розвивальне середовище як засіб формування позитивних стосунків підлітків з однокласниками.....	135
Пастушенко Л.А. Тренінг розвитку особистісно-значимого досвіду майбутніх практичних психологів.....	138
Перелигіна Л.А., Приходько Ю.О. Профілактика станів психоемоційної напруги у працівників системи МНС України.....	141
Пивоварчук Т.О. Основні чинники формування комунікативних умінь.....	143
Попіль М.І. Актуалізація особистісних якостей як чинник ефективності професійної діяльності медсестер.....	145
Пюра О.С. Особливості впливу комп'ютерних ігор на вияв агресивної поведінки у дітей підліткового віку.....	148
Репецька Т.Л. Психологічна допомога особам з суїцидальними намірами.....	151
Реуцький М.В. Психотерапевтична метафора у сучасному кінематографі (з досвіду впровадження програми «Психодраматичний кіносеминар»).....	153
Рикун А.А. Характеристика причин виникнення та основних стадій конфлікту.....	156
Романюк В.Л. Концепція якості життя та проблеми ортобіозу особистості.....	159
Романюк Л.В. Проблеми самооцінки і корекції функціональних станів особистості в умовах середньої школи.....	161
Рудюк О.В. Організація дослідження особистісно-смісловної детермінації переживання професійних криз у безробітних.....	162

Рудь Г.В. Особливості усвідомлення цінності власної особистості у юнацькому віці	166
Рябой Є.М. Психодинамічна психотерапія як засіб надання психологічної допомоги хворим на гіпертонію: спроба теоретичного обґрунтування	168
Славіна Н.С. Розвиток емоційної сфери та вольових якостей дитини, як умова готовності до школи.....	170
Смалько М.Ф. Психологічна допомога особистості у професійній підготовці музиканта.....	172
Сокол І.А. Можливі аспекти психологічної допомоги у вирішенні завдань формування українського національного характеру старшокласників	175
Ставицька О.Г. Психологічні особливості продукування фонаційних компонентів невербальної комунікації	178
Скотна Н.С., Стець В.І. Ідентичність як необхідна складова та критерій психічного здоров'я.....	181
Турченко О.Ф. «Психодинамічна група» як фактор покращення процесу формування професійної самоідентифікації у студентів-психологів у вузі	184
Фрідріх А.В. Психолого-педагогічна проблема самовдосконалення особистості майбутнього педагога	188
Хворост М.Ю., Колесніченко О.С., Побідаш А.Ю. Психологічні особливості поведінки людей в екстремальних умовах та дії працівників мнс по наданню допомоги психічно постраждалим.....	190
Хомич Г.О., Руденко І.А. Психологічна допомога дітям, котрі перебувають в умовах тривалої деривації.....	192
Хомич І.С. Психологічна сутність уявлень дітей молодшого шкільного віку про відповідність власної поведінки нормам моралі.....	195
Хупавцева Н.О. Діалогічний підхід в освіті як необхідна складова розвитку суб'єктності школярів	198
Чорний М.М. Створення сприятливого мікроклімату в учнівському колективі як засіб психологічного супроводу у діяльності класного керівника.....	201
Чуйко О.В., Дунаєвська Ю.Е. Особливості працевлаштування випускників школи – інтернату для дітей, які потребують корекції розумового розвитку.....	204
Шиколенко Т.І. Психологічний супровід розвитку особистості та її образу «я» в дошкільному та молодшому шкільному віці	208
Яцюк Н.О. Розвиток рефлексивної культури в процесі фахової підготовки психологів.....	210
Відомості про авторів	213

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 25.10.2008 р. Підписано до друку 3.11.2008 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 33,25. Замовлення № 58/1 Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20